

ÂŞIK İLE MAŞUK (MESNEVÎ'NİN 30. BEYTİ ÜZERİNE)

Fatih SONA *

Özet

Mevlânâ, eserleri ile günümüz insanı üzerinde büyük bir etkiye sahiptir. Eserleri hem yurtiçi hem de yurtdışında büyük ilgi görmektedir. Bu eserlerinden birisi de *Mesnevî*'dir. *Mesnevî*, 1260-1267 yılları arasında yazılmış, 6 ciltlik hacimli bir eserdir. Bu eser, günümüze kadar çeşitli yerlerde okunmuş, dinlenmiştir. Okuyanlara mesnevîhan denilmiştir. Bu eserin tümü ya da bir kısmı üzerine şerhler yapılmıştır. En çok şerh edilen eserlerimizden biridir. Şerh, açma, kelime kelime açıp anlatma, detaylı bir şekilde açıklama demektir. Eser şerh edilerek onun dünyasına ulaşılmaya, geniş kesimlere ulaşmasını sağlamaya çalışılmıştır. Makalenin konusu *Mesnevî*'nin 30. beyti üzerinedir. Bu beyit âşık ile maşuk arasındaki ilişki üzerinedir. Âşığın halleri, durumları, nasıl gerçek âşık olunacağı; gerçek sevgilinin kim olduğu, ona nasıl kavuşulacağı, vuslata erileceği anlatılmaktadır. Bu makalede klasik ve günümüzdeki şarihlerin beyti nasıl yorumladıkları, hangi kavramlarla açıkladıkları ele alınmıştır. Bundan sonra da beyit değerlendirilmeye, yorumlanmaya, böylece beytin anlam dünyasına girilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlânâ, *Mesnevî*, şerh, âşık, maşuk.

LOVER AND BELOVED (ON THE 30TH COUPLE OF THE MASNAVI)

Abstract

Mevlânâ has a great influence on people today with his works and they attract great attention both at home and abroad. One of these works is the *Masnavi*. It is a voluminous work consisting of 6 volumes, written between 1260-1267. It has been read and listened to in various places until today. Those who read it are called *masnavihans*. Commentaries have been written on this work, either in whole or in part. It is one of the most frequently commented-on works in tradition. A commentary means to explain, to open up the text word by word, and to interpret it in detail. Through these commentaries, attempts have been made to reach the world of the work and to make it accessible to wider audiences. The subject of this article is the 30th couplet of the *Masnavi*. This couplet concerns the relationship between the lover and the beloved. It explains the states and conditions of the lover, how one becomes a true lover, who the true beloved is, and how union and reunion are attained. In this article, the ways in which classical and contemporary commentators interpret the couplet and the concepts they use in their explanations are examined. Subsequently, the couplet is evaluated and interpreted in order to enter its world of meaning.

Keywords: Mevlânâ, *Masnavi*, commentary, lover, beloved.

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: fatihsona@yahoo.com ORCID: 0000-0001-7256-5615

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'si yazıldığı zamandan günümüze insanımızın üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Mevlânâ, *Mesnevî*'sinin ilk 18 beytini yazmış, diğerlerini ise Hüsâmeddin Çelebi'ye yazdırmıştır. Hüsâmeddin Çelebi, Mevlânâ'nın bu eseri yazdırırken hiçbir kitaba başvurmadığını, eline kalem almadığını söylemektedir. Bazen geceli gündüzlü birkaç gün hiç susmadığını, bazen de aylarca bir şey söylemediğini belirtmektedir. *Mesnevî*'nin her cildi tamamlandığında Mevlânâ'ya okunmuş; düzeltilecek yerleri Mevlânâ, Hüsâmeddin Çelebi'ye yazdırmıştır (Ceyhan, 2004, s.326-7).

Altı ciltlik bir eser olan *Mesnevî*'nin temel kaynakları arasında Kur'ân-ı Kerim, hadisler ve bütün İslami ilimler vardır. Mevlânâ, *Mesnevî*'de belli bir konuyu sonuna kadar bitirmez. Araya farklı hikayeler koyar ve konuyu tamamlar (Avşar, 2022). 1260-1267 yılları arasında kaleme alınan eser Farsça yazılmıştır. Bundan dolayı esere şerhler yazılmıştır. *Mesnevî*, Türk edebiyatında en çok şerh edilen eserlerin başında yer almıştır. Bunlar bazen eserin tümüne bazen de belli bir kısmına yazılmıştır (Özdemir, 2016b, s.465). Şemseddin Sâmî, şerhi "açma, yarma; bir kitabın ibaresini yine o lisânda veya bir lisân-ı âherde tafsîl ve izah ederek müşkülâtını açma; bir kitabın ibaresini kelime-be-kelime açıp izah ederek yazılan kitap; izah, tafsîl, açık anlatma" (Sâmî, 2019, s.1138) şeklinde tanımlar. Mustafa Nihat Özön, şerhi "açma, yayma; bir ibare veya kitabı açıklama; açıklama yolunda yazılmış kitap; açık açık anlatma" (Özön, 1965, s.690) olarak açıklar. Bu çalışmanın konusu Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin 30. beytinin şerhi üzerinedir.

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin 30. beyti şöyledir:

جمله معشوق است و عاشق پرده‌یی

زنده معشوق است و عاشق مرده‌یی

Cümle ma'sûkest ü 'âşık perdeyî

Zinde ma'sûkest ü 'âşık mürdeyî

Yâdır her ne varsa perdedir âşık,

Yâdır zinde kalan mürdedir âşık! (Avşar, 2017, s.25)

Bu beyitte âşık ile maşuğun durumu verilmektedir. Onların halleri anlatılmaktadır. *Mesnevî* şarihlerinin âşığı ve durumunu yorumlamaları şöyledir:

Ahmet Avni Konuk "âşıktan murâd, 10 numaralı beyitte îzâh olunduğu üzere bilcümle mevcûdât ve bu mevcûdâtın efdali olan insandır. Zira bütün eşyâ zât-ı Hak'ın sıfat ve esmâsının mazharları olup, onlarda zâhir olan ancak Zât-ı Hak'tır." (Konuk, 2011, s.94) demektedir. Ona göre âşık olan insan ve tüm varlıklardır. Bütün eşya Allah'ın sıfat ve esmasının açığa çıktığı yerdir. Onlarda

görünen Hakk'ın zâtıdır. Konuk, *Mesnevî*'nin 10. beytine gönderme yapmaktadır.¹ O, burada yaratılmışların en mükemmeli olan insân-ı kâmilin kalbine düşen aşk ateşi olduğu gibi, meyın ve şarabın kaynağı da aşk ateşindendir. Muhabbetin şiddetlisine aşk derler, aşksız hayat imkansızdır (Konuk, 2011, s.81) demektir. Şem'î "Hazret-i Mevlânâ bu beytile beyân eyler ki 'âşık mâdâm ki kendü vücûdını ifnâ idüp mürde mesâbesinden olmaya vücûdı müşâhede-yi cemâl-i cânâna hicâb olur perde'î ve mürde'ide hemze vahdet içündür ma'sûkdan murâd Bârî te'âlâ hazretidir 'âşık ism-i fâ'ildür ma'sûk ism-i mef'ûldür." (Dağlar, 2009, s. 231) demektir. Ona göre âşık kendi vücudunu yok edip, ölü gibi olmazsa onun vücudu gerçek sevgili olan Allahu Teala'nın cemalini görmeye engel, perde olur. Sevgiliden murat Allahu Teala Hazretleridir.

Kenan Rifâî "her şey sevgiliden ibarettir, seven, bir perdedir. Diri olan ancak sevgilidir. Seven ölüdür." (Rifâî, 2010, s.8). "Bu ilâhî aşk macerasında olan insanlar, sevileni değil, ancak sevenleri görebiliyorlar. Maceraya dışarıdan bakanlar büyük sevgili yerine adeta onu sevenlerden örülmüş bir perde görüyorlar ve asıl sevgili bu perde arkasında gizlenmiş kalıyor." (Rifâî, 2010, s.11) demektir. Rifâî, sevenlerin görüldüğünü, sevilenin ise görülmediğini söylemektedir. Asıl sevgili perde arkasında kalmıştır ve diridir. Seven ölüdür. Orhan Kuntman "Allah'ı gönülden severek, gerçeğe ulaşma yolunun sonuna gelen âşığın, cemâle kavuşabilmesi için, ferdiyetinden de geçmesi gerekir. Onun ferdiyeti; âşık olan kendisi ile Ma'sûk olan Allah arasında bir perde olur. Âşık, Cenâb-ı Hakk'ın zat tecellilerinde ferdiyetini kaybedince kendinden eser kalmaz. Evvelce Allah'tan başka bir şeyin var olmadığını dili ve gönlü ile söylerken, söylediği şeyin şuuruna erişir. Allah'ta yok olur." (Kuntman, 1972, s. 42) demektir. Orhan Kuntman'a göre Allah'a ulaşmak isteyen âşığın kendi bedeninden geçmesi gerekmektedir. Onun kendi varlığı bile Allah ile arasında bir engel olur. O, Allah'ta yok olunca gerçek aşka yani Rabbine ulaşır.

Tahirü'l-Mevlevî bu konu hakkında şunu söylemektedir: "Tecrübe ile anlayanlar vardır ki insan, bir güzeli severse ve sevgisi, aşk derecesine varırsa, âlemin her zerresi ona sevgilisini hatırlatır. Gündüzlerin nûraniliğinden onun parlak yüzünü, gecelerin zulmânî renginden onun siyah saçlarını hatırlar. Rüzgârın hafif hafif esmesinden onun teneffüsünü, şimşek ziyâsının ufuklar üstünde görünmesinden onun tebessümünün parıltısını müşâhede eder. Hülâsa nazarında kâinât, ondan ibâret görünür; hatta kendini ma'sûku olarak tahayyül eder.

Ben ben değilim, ben dediğim sensin hep,

Cânım dediğim, ten dediğim sensin hep.

beytini söyler." (Tahirü'l-Mevlevî, 1975, s.85-6).

Ona göre gerçek âşık, aşk derecesine ulaştığında her şey sevgilisini hatırlatmaktadır. Gündüzler sevgilisinin yüzünü, geceler ise siyah saçlarını

¹ Âteş-i 'ışkest k'ender ney fütâd

Cûşîş-i 'ışkest k'ender mey fütâd

Aşk ateşidir içindeki neyin / Aşk coşkusudur özündeki meyın (Avşar, 2017, s.24). Ayrıca bkz:

Avşar & Temiz, 2024, s.97-103.

hatırlatmaktadır. Rüzgârın esmesi bile onu hatırlatmaktadır. Âşık üzerinde konuşan şair, ben desem de ben değilim. Ben desem, canım desem, ten desem de sensin demektedir. Böylece varlığını onda yok etmiştir.

Abidin Paşa “bir insan Hak Teala Hazretlerine âşık olunca, benliğini mahveder, kendini manen yok eder. O âşığın nazarında Cenabı Hak’tan başka her şey yok olmuştur. Âşığın görünen varlığı ve namı bile vahdaniyet ve hakikate karşı perdedir.” (Abidin Paşa, 2007, s.33) demektedir. Ona göre insan Rabbine âşık olunca, O’nda başka her şey yok olmuştur. Kendi varlığı bile birliğe ve hakikate karşı perde olur. Aşkın önemi burada görülmektedir.

Hüseyin Top, bu konuyu şöyle şerh etmektedir: “(Âşıkın nazarında) Her şey sevgiliden ibarettir. Aşkın kendisi dahî perdedir. Yaşayan ma’suktur, âşık bile bir ölüdür. Âşık kendini sevgilisinde fânî kılar ve yokluk libâsına bürünür. Âşıka göre, ne varsa sevgilisinin hizmetçisi, onun bekçisidir. Ve her şey sevgilide fânî olur. Zaten kendisini sevgilisinde fânî bulmayana, sevgilisini kendisine tercih etmeyene âşık denmez. Aşkı için ölüme gitmeyene, kendisini aşkına fedâ etmeyene âşık denir mi? Pervâneye bak! Aşkı uğruna ateşlere dalıyor, kolunu kanadını yakıp telef oluyor. Fuzulî boşuna:

Aşk resmin âşık öğrenmek gerek pervâneneden

Kim yanar gördükte şem’ün âteş-i sûzânına²

Cânını cânâne vermektir kemâli âşıkın

Vermeyen cân, i’tirâf etmek gerek noksanına³ buyurmamıştır. Aşkı, behîmî arzûlarını tatmin etme duygusu ile karıştıranlar, aşkın ne olduğunu anlamayan nasipsizlerdir.” (Top, 2011, s.69). Ona göre âşığın nazarında her şey sevgiliden ibarettir. Pervane aşkı için ateşlere dalıp yanmaktadır. Âşık olan da böyle aşkta yanmalıdır. Fuzûlî’nin Leylâ ile Mecnun’undan Mecnun’un dilinden yazılan gazelden iki beyti örnek olarak vermiştir. Fuzûlî, aşkın resmini, usulünü pervaneden öğrenmek gerekir. Mumum yanan ateşini görünce kim yanar? Âşığın mükemmeli canını sevgili yoluna verir. Canını vermeyen eksikliğini itiraf etmesi gerek demektedir. Âşıklığın temel şartlarından biri canını sevgili yoluna verebilmek, canını feda edebilmektir.

Abdûlbâkî Gölpınarlı, “Allah’ın mahabbetine mazhar olanlar, Allah’ı severler, müminlere karşı alçalırlar, kafirlere karşı çetin olurlar, birbirlerine merhamet ederler, varlıklarını Allah yolunda bezlediler. Cezbenin gerçek anlamı da budur. Bu sevgiye mazhar olan kişinin işleri, sıfatları, zâtı, Allah’ın işlerinde, sıfatlarında, zâtında yok olur; buna ‘irâdî ölüm’ yani dileyerek varlığından ölmek denir.” (Gölpınarlı, 1973, s.49) demektedir. O, peygamberimize atfedilen “ölmeden önce ölünüz” sözünü hatırlatmaktadır (Keleş, 2016, s.392). Mutasavvıflar biri zorunlu diğeri irâdî olmak üzere iki ölümden bahsederler. Ruhun bedenden ayrılması zorunlu ölüm, nefsin istek, arzu ve heveslerini etkisiz

² Yanar J köyer (Onan, 1956, s.245).

³ Onan, 1956, s.245, b.2478, b.2476.

hâle getirme, denetim altında tutma ise iradi ölümdür. Bu sözle kastedilen budur (Uludağ, 2007, s.38). Böylece gerçek sevgiliye ulaşırlar.

Ziya Avşar'a göre bu beyitte “âşık perdedir. Mutasavvıfların dilinde perde, mana ile maddeyi ayıran şeydir. Akılla aşkı ayıran şeydir. Âşık, o büyük ufka doğru hep perdeler geçmek zorundadır. Burada insan-ı kâmildeki hakikatin bir tezahürünü görüyoruz. Âşık, artık makamları geçmiş, perdeleri geçmiş ve bizzat kendisi bir perde olmuştur. Bu, artık önünde perde yok demektir. Eğer bu macerası sadece âşık olarak kalmasıyla bitseydi, ölümlü olacaktı. Ancak perdeleri kat edip de kendisi bir perde olduğunda maşukun haliyle halleniyor ve zindeliği yakalamış oluyor. Buna tasavvufta bekâbillah, fenâfillah gibi isimler verilir. Mevlânâ bu kavramlar yerine doğrudan doğruya perdeyi kullanıyor.” (Avşar, 2019, s.123-4). Âşık artık yok olmuş, fenâfillah ve bekâbillah makamlarına ulaşmıştır.

Görüldüğü üzere âşık, insandır. Ama diğer bütün varlıklar da âşık olabilirler. Âşık, kendinden geçerek benliğinden geçmesi, manevi anlamda yok olması gerekir. Yani ölmeyen önce ölmesi gerekir.

Bu beyitte perde ve mürde kavramları da vardır. Uludağ'a göre perde hicap, örtü demektir. Tasavvufta Allah ile kulu arasındaki engel; âşığı sevgilisinden ayıran konulardır. Allah ile kul arasında kimi karanlıktan, kimi nurdan binlerce perde vardır. Madde, menfaat, mal, mülk, nefis ve şehvet zulmani perdeler olup Allah'ı görmeye ve ona ulaşmaya engeldir (Uludağ, 2002, s.281). Bu bahsedilen şeyler kişinin Allah'a kavuşmasına engel olurlar. Bu beyitte âşığın bedeni, vücudu perde olmuştur. Mürde ölü demektir. Tasavvufta ölmeyen önce ölüp kendinden geçenlerin mertebesine de denir (Uludağ, 2002, s.260). Gerçek anlamda âşık, kendi bedeninden bile geçmelidir. Böylece gerçek sevgiliye ulaşacaktır.

Maşuk, sevilen, sevgili, âşık olunan demektir. Bu sevgili kimdir? Buna şârihlerin yorumları şöyledir:

İsmail Hakkı Bursevî bu konuyu şöyle şerh etmiştir: “Âşık, azamet ve büyüklük perdesi dedikleri huzurda olma rütbesindedir; bakış bu perdeden kesildiğinde, maşuktan başkası yoktur. Maşukun yüzüne ayna olduğundan, bu perdenin dahi zevaline imkân yoktur. Öyle ki, âyine, aksetmiş surete perde ve örtü değildir. İnce bulut, güneşin çehresine perde olmadığı gibi, sürekli görünen O'dur, başkası değil. Diri olan ancak maşuktur, âşık ise ölü. Âşığın ölü olması, vasıflarının fenâsı ve vehm olunan vücudunun sona ermesi demektir.” (Bursevî, 2012, s.73-4). Ona göre âşık, büyüklük perdesindedir, bundan kesildiğinde sevgiliden başkası yoktur. Sürekli görünen maşuktur, sevgilidir. O daima diridir. Burada Allah'ın isimlerinden hay ismi akla gelmektedir. Hay, Allah'ın isimlerinden, esmâ-i hüsnâdan biridir. Hay, diri olan, yaşayan demektir. Allah'a ait olan ise ölümsüzlük anlamına gelmektedir. Hakkında ölüm geçerli olmayandır (Topaloğlu, 1997, s.549). Allahu Teala her zaman diridir, ölümsüzdür.

İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî “Cümle ma'şûkdur ve 'âşık bir perdedür zinde dahi ma'şûkdur ve âşık bir mürdedür. Bu beyt-i müstetâb dahi su'âl-i mukaddere

cevâbdur kâne demek olur ki ey 'ışkun hakâyık u esrârın soran ve ehliyet ü mahremiyyete müstahak olan cümle esrâr-ı 'ışkdan bir sırrdur ki 'âlem-i 'ışkda enâniyyet olmaz ve âşıkla ma'sûk mâ-beynine mugâyeret sığmaz nitekim hadîsde feahbebtu en u'rafe (Bilinmeyi sevdim) diyen ve 'arz-ı muhabbet kılan ol ma'sûk-ı nihân idi pes elân 'inde's-şuhûdi ehli'l-'irfân kemâ kânedür ve ol ân bu ân ve bu şân o şândur." (Tanyıldız, 2010, s.249) demektir. Ona göre aşk âleminde benlik, gurur olmaz. Âşıkla maşuk arasında uygunsuzluk, ters düşme olmaz. O, Allahu Teala'nın bilinmeyi istediğini, sevdiğini ve sonra bütün varlıkları yarattığını söylemektedir.

Ebussuûd "cümle ma'sûkdur 'âşık perdedür. Zinde ma'sûkdur 'âşık mürdedür kemâ kâle te'âlâ 'Küllü şey'in hâlikun illâ vecchê' ya'nî hayât-ı ebedî hayyu lâ-yemût'a münhasırdur." (Koçoğlu, 2014, s.81) demektir. Ebussuûd, O'nun zatından başka her şeyin yok olacağı âyetini söylemektedir. Bu âyet Kur'ân-ı Kerîm'de Kasas Suresi'nde 88. âyettir: Allah ile birlikte başka bir tanrıya yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz (Karaman vd., 2020, s.248). Ona göre ölümden ve yok olmaktan uzak sadece Allahu Teala vardır. Abidin Paşa'ya göre "Ebedî diri olan, hakiki maşuk olan Allahu Teala Hazretleridir. O'na âşık olan manevî âlemde ölü gibidir. Zira âşık benliğini Allah'ın sevgisinde yok etmiştir. Bundan başka Cenabı Hakk'ın her emrine uymaktadır. Nefsinin arzularını, öfkesini, bütünüyle yok etmiştir, gidermiştir. Yoklukla hayat bulmuştur. Ebedî ve gerçek saadete nail olmuştur." (Abidin Paşa, 2007, s.33). Ona göre ebedî olan, hakiki olan sevgili Allahu Teala'dır. Allahu Teala'ya âşık olan benliğini yok edip, onun her emrine uymaktadır. Nefsini, arzuların, kötü duygularını yok etmiştir. Böylece Rabbinin rızasına kavuşmuştur.

Ahmet Avni Konuk, "Ma'sûkdan murâd, Zât-ı Hak'dır. Zira bütün eşyâ zât-ı Hak'ın sıfat ve esmâsının mazharları olup, onlarda zâhir olan ancak Zât-ı Hak'tır. Bu beyt-i şerîfde Zât-ı Hakk'ın tecellî-i husûsîsinden, tecellî-i umûmîsine intikâl buyrulur. Ya'nî Hz. Şems'in sûret-i cismiyyesi, mazhar-ı sıfat ve esmâ-yı İlâhiyye idi ve Cenâb-ı Şems dahi benim gibi Zât-ı Hakk'ın âşığı idi ve Zât-ı Hakk'ın bizlerdeki tecelliyâtı ise O'nun tecellî-i husûsîsî olmakla beraber, bizim hüviyyetimiz ma'sûkun "ayn"ı idi ve bizim sûretimiz o ayn-ı ma'sûk olan hüviyyetimizin perdesi idi. Eğer cenâb-ı Şems'in sûret-i cismiyyesi gaybûbet etti ise, bu suver-i eşyânın hepsi, ayn-ı ma'sûkdur ve Zât-ı Hakk'ın âşığı olan bu suver-i eşyâ O'nun Zât'ının perdesidir. Zîrâ bu suver-i eşyâdaki fa'âliyyet ve harekât, hep Zât-ı Hakk'ın sıfat-ı Hayât'ının eseridir. Binâenaleyh hakikatde diri olan ancak ma'sûkdur ve âşık olan suver-i eşyâ ise bir ölüdür ve cemaddır." (Konuk, 2011, s.94) demektir. Hayat, yaşama, tasavvufta sâliki dünya bağlarından ve nefsanî isteklerden koparan kutsal ve ilâhî nurun tecellî etmesidir. Kötü hal ve hareketlerin sona ermesi ölüm, iyi hal ve hareketlerin kazanılması hayattır. Gerçek sûfî, ölmeden önce ölür ve hakikî hayata kavuşur (Uludağ, 2002, s.162). Konuk'a göre sevgiliden murat Allah'ın zatıdır. Bütün eşyalardaki fiil ve hareketler Allah'ın hayat sıfatının eseridir. O, kendisi gibi Şems'in de Allah'ın

âşığı olduğunu söylemektedir. Hakikatte diri olan Allahu Teala'dır. Bütün eşyanın şekillerinin faaliyet ve hareketleri Allahu Teala'nın zatının hayat sıfatının eseridir. Hakikatte diri olan maşuktur, bütün eşya ise bir ölüdür.

Derviş Muhammed Şifâyî “Cümle ma'sûkdur 'âşık bir perdedür zinde ma'sûkdur 'âşık bir ölidür hakikatde vücûd-ı Hak'dur mevcûdâta vücûd ıtlâkı mecâzdur anlaruñ vücûdları perde gibidür ki vücûd-ı Hak pertevîdür kezâlik huyûtları ism-i tecellîsi pertevîdür mevt-i irâdiyyeye işâret olsa da câyizdür su'âl-i mukaddere cevâb olsa da câyizdür ki çünkü 'ışk lâzımdur 'âşık ve ma'sûk nice olmak gerek su'âl-i mukadderine cevâb ola.” (Özdemir, 2016a, s.92) demektedir. Ona göre cümle sevgilidir, âşık ölüdür. Gerçekte Hakk'ın vücudunda kaybolmuştur. Kendi vücutları perde gibidir, Hak vücudunun ışığıdır. İradi ölüme işaret vardır. Yani ölmeden önce ölme makamına ulaşmıştır.

Sabûhî Ahmed Dede bunu şöyle şerh etmektedir: “Ya'nî cümle varlık ma'sûkuñdur. Vücûd-ı 'âşık bir lafzdur ve bir ismdür. Artık degüldür. Ya'nî ma'sûk hazret-i Vâcibdür ki cümle hestî anuñdur ve 'âşık mümkündür ki anuñ perdeğ-i vasf-ı zâtıdır. İmdi perde-i mestî-i 'âşık i'tibârîdür. Hakikatde vücûd anuñdur.” (Algül, 2007, s.64). “Mevcûd ve hayy-ı hakîkî hazret-i Vâcibdür ve mümkün fî-nefsihî ey fî-haddi zâtihî ma'dûm ve mürdedür. Kâne'llâhü ve lem yekun ma'ahû şey bel el-ân kemâkân vücûd-ı vâcib kemâkân hâli üzre mevcûd ve 'adem kemâ lem yekun hâli üzre ma'dûmdur. Şol sıfatlar ki 'âşıkda görürsen cümle 'âriyetidür bir şeyüñ ki kendüden olmaklığı olmaya vücûdı kandan almış olur. Pes hakikatde 'âşık mürde ve ma'sûk zindedür. 'Âşıkun vücûdı ve hayâtı ma'sûkuñdur.” (Töre, 2021, s.314). Ona göre cümle varlık sevgilidir. Âşığın vücudu bir lafızdır bir isimdir. Yani maşuk Allahu Teala'dır. Gerçekte vücut onundur. Mevcut ve hakiki hayat sahibi Allahu Teala'dır. Âşığın vücudu ve hayatı maşukundur. Kendi zatında ölü gibidir. Şair, burada şu hadisi vermiştir: “(Ezelde) Allah vardı. Allah'tan başka bir şey yoktu.” (Zeynüddîn Ahmed, 2019, s.11). Âşığın vücudu ve hayatı sevgilidir.

Hüseyin Top “aşk ve sevginin temelinde, aşkın menbaı olan yüce kudret yatar. Kâinat O'nun aşkıyla döner, güneşler, yıldızlar O'nun aşkıyla yanar söner. Tüm güzellikler ve çiçekler O'nun aşkıyla açar, kuşlar O'nun aşkıyla kanat çırpır. Bülbül O'nun aşkını terennüm eder. Aşk ve sevgi adına ne varsa, sonsuz kudretten neşet eden ve engin tecellîlerle yine O'na yönelen ilâhî aşkın nûrunun parıltılarından ibârettir. Her şeyin fânî olacağı bu varlık âleminde, ilâhî aşkın kaynağı ile bu aşkın tecellîlerine mazhar olan âşık ruhlar bâkî kalacaktır. Hayâtiyetini sonsuz kudretten alan âşık gönüller, sonunda Hakk'a vâsıl olacaklar ve Rabb'in Cennetinde ebedî olarak sonsuz güzellikleri yudumlayacaklardır.” (Top, 2011, s.70) demektedir. Ona göre aşkın kaynağı Allahu Teala'dır. Her şey O'na âşıktır. Âşık olan gönüller O'na ulaşacaklar, vuslata ereceklerdir.

Kenan Rifâî, “halbuki onların seven diye gördükleri de bir bakıma sevilendir. Çünkü var olan, hakikat olan fânî olmayan O'dur. Bu ilâhî aşkın sevenleri ise

esâsen onun aşkında ve onun ebedîliğinde erimiş, yok olmuş, kendi nefislerini benlik ve ikilik hallerini geride bırakmış, ermişlerdir. Bu macera ondan dışarıda kalan ve hadiseye sevenler perdesi arkasından bakan ve hiçbir şeyi göremeyenler kadar, büyük sevgiliyi bizzat kendi benlik perdeleri arkasında göremeyenler için de böyledir. Böyleleri ancak Allah'ı kendi içlerinde hissedebilir dereceye ulaştıkları ve sevgiliyi kendi gönüllerinde görmeye muvaffak oldukları gün, yine kendi varlık perdelerini yırtmış ve bu fânî vücut perdesinden kurtulmuş olurlar.” (Rifâî, 2010, s.11) demektedir. Rifâî geçici olmayan, ebedî olanın Allahu Teala olduğunu söylemektedir. Belli bir makama ulaşan insanların Allah'ı kendi içlerinde hissedebileceklerini söylemektedir. Orhan Kuntman, “Allah kendisini bilsin diye yarattığı kulu, cemâline eriştiği an yok eder. O zaman âşık ile Ma'sûk arasında perde kalmaz; ikisi bir olur.” (Kuntman, 1972, s. 42). Kuntman, âşık, sevilen Allahu Teala'ya ulaştığında arasında perde kalmadığını söylemektedir.

Sevgili görüldüğü üzere Allahu Teala'dır. Gerçek sevgili, kendisine ibadet edilen, âşık olunandır.

Sonuç olarak bu beyit âşık ve maşuk üzerinedir. Âşık, Allah âşığıdır. İnsan âşık olunca bütün düşüncesi sevgili olur. O, vuslat hedefine ulaşmak için çeşitli zorluklardan, meşakkatlerden geçer. Bu sıkıntıları aşmak onun önemli bir hedefidir. Mal, mülk, makam, zevk ve mevki onun için her zaman bir engeldir. Gerçek âşık bunlara hiçbir şekilde önem vermez. Nefsinin arzu ve isteklerini yok eder. Âşık nereye baksa O'nu görmeye başlar. Zamanla bu âşık öyle bir seviyeye gelir ki kendi varlığı, bedeni bile maşuka kavuşmaya engel olur. Bu engeli aşmak için kendisini yok eder, ölür. O'nun uğrunda canını verir, feda eder. Ölmeden önce ölmek sırrına ulaşır. Pervane gibi aşk ateşine dalar ve orada yanar. Bunun yanında âşık bazı şarihler göre tüm yaratılan varlıklardır. Bazı şarihler kendilerinin de âşık olduklarını söylemektedirler. Kendilerini daha önce yaşayan büyük âşıklara benzetmektedirler.

Maşuk ise kelime anlamı sevgili, âşık olunandır. Buradaki sevgili Allahu Teala'dır. O her zaman diridir, zindedir, ölümsüzdür. Biz var olmadan önce, ezelde O vardı. Başka bir şey yoktu. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hakikat olan, fânî olmayan O'dur. Varlıkları kendini bilsinler diye yaratmıştır. Bütün varlıklar, canlı, cansız bütün varlıklar O'na âşık olmuşlardır. Kâinat O'nun aşkıyla döner; güneş, yıldızlar O'nun aşkıyla yanar, söner; çiçekler O'nun aşkıyla açar, kuşlar O'nun aşkıyla kanat çırpır, bülbüller O'nun aşkıyla öterler. Bütün varlık âlemi O'na âşıktır. O'nun aşkı, sevdası bütün evreni sarmıştır. Allahu Teâlâ kendine âşık gönülleri vuslatına ulaştırır. Böylece en büyük nimeti kendilerine verir.

Kaynakça

- Abidin Paşa. (2007). *Mesnevî Şerhi (C. I)*. (Sadeleştiren: Mehmet Sait Karaçorlu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Algül, A. (2007). *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve "İhtiyârât-ı Sabûhî" Adlı Eseri (I-100. Varak)*. (Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Avşar, Z. (2017). *Mesnevi Mevlânâ Celaleddin Rûmî I. Cilt*. Kayseri: İncir Yayıncılık.
- Avşar, Z. (2019). *Aşk Meclisi Mesnevî Şerhi-I*. İstanbul: Tedev Yayınları.
- Avşar, Z. (2022). "Mesnevî (Mevlânâ)". *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü* <https://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/mesnevi-mevlana>
- Avşar, Z., B. Temiz. (2024). Her Varlığın Özündeki Cevher: Aşk. *The Journal of Turkic Language and Literature Surveys (TULLIS)*, "Dinle Neylerden" Mesnevî'nin İlk 18 Beyit Şerhleri Özel Sayısı, s. 97-103.
- Bursevî, İ. H. (2012). *Mesnevî'nin Ruhu*. (Haz. S. Ak) İstanbul: Büyüyenay Yayınları.
- Ceyhan, S. (2004). "Mesnevî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.29. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.325-334.
- Dağlar, A. (2009). *Şem'î Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (I. Cilt)* (İnceleme-Tenkitli Metin Sözlük). (Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gölpınarlı, A. (1973). *Mesnevî ve Şerhî*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Karaman, H. vd. (Haz.) (2020). *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir (C.IV)*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- Keleş, R. (2016). *Divan Şiirinde Âyet ve Hadis İktibasları*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- Koçoğlu, T. (2014). *Nakşî Şeyhî Ebussuûd El-Kayserî, Şerh-i Mesnevî*, Kayseri: Laçın Yay.
- Konuk, A. A. (2011). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*, C.1. (Haz. S. Eraydın-M. Tahralı). İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Kuntman, O. (O Mevlevî). (1972). *Mevlânâ Mesnevî (Cilt Birinci Kitap)*. İstanbul: Yörük Matbaası.
- Onan, N.H. (1956). *Fuzuli, Leylâ ile Mecnun*. İstanbul: Maarif Basımevi.
- Özdemir, M. (2016a). *Dervîş Muhammed Şifâyî Mesnevî Şerhi, Eş-şerhu'l-Kitâbi'l-Mesneviyyi'l-Ma'neviyyi'l-Muhtasar*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.

- Özdemir, M. (2016b). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 11 (20), s.461-502.
- Özön, M.N. (1965). *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Rifâî, K. (2010). *Şerhli Mesnevî-i Şerif*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Sâmî, Ş. (2019). *Kamus-ı Türkî* (Haz. P. Yavuzarslan). Ankara: Türk Dil Kurumu Yay.
- Tahirü'l-Mevlevî. (1975). *Mesnevî Şerhi (C. 1)*. İstanbul: Şamil Yayınları.
- Tanyıldız, A. (2010). *İsmâîl Rusûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif)* (1. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük). (Doktora Tezi). Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Top, H. (2011). *Mesnevî-i Mânevî Şerhi (C.1)*. Konya: Rûmî Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1997). "Hay" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.16. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.549-550.
- Töre, E. (2021). *Sabûhî Ahmed Dede'nin İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Mesnevî Şerhi (1-3.Cilt)* (İnceleme-Tenkitli Metin-Sözlük). (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uludağ, S. (2002). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Uludağ, S. (2007). "Ölüm: Tasavvuf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.34. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s.37-8.
- Zeynüddîn Ahmed B. Ahmed B. Abdillatîf Ez-Zebîdî. (2019). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercümesi ve Şerhi, (C.7)*. (Tercüme ve Şerh: A. Naim, K. Miras). İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.